

որուն մէջ այս երկու նշանակութիւնն ու նեցող բառերը նոյն առնչութիւնն ունենան՝ զոր ունին վրացերէնի և հայերէնի մէջ, կրբ. նանք հիմակարէն մեր յուզած խնդիրը իբր լուծուած նկատել, զոնէ պատմական և աշխարհագրական տեսակէտէն, և զինուոյ պիւտին՝ ինչպէս և զիօղիէ ժողովրդած անուանը ծագումը՝ ճիշդ այն աշխարհագրական ընծայելն ուր՝ ըստ de Candolle ի, « որմաստունկը վարչապետն պատառիւնի երկուքն ունի, և առանց յատելու և մշակելու առատ պտուղ կու տայ »:

Եթէ այս եղրակացութիւնս շատ չի համաձայնիր Հայոց և հայերէնի հնգերուպական ծագման գրութեան հետ, զայդ՝ մեզ անկէ՝ արդարացին է:

Թ. ԱՐՇԵՋ

ԿՅՈՒՄՈՐԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես յէջ 12)

Եւ նախ՝ տեսնենք համառօտիւ ի՞նչ է Պրոֆ. Տեղայի անդրադարձուցածը: — Նա կարդալով Պր. Հ. Գրիմիւնի և Պր. Ռ. Դիւլալի ասորական ոտանաւորի կազմութեան վրայ գրած ուսումնասիրութիւնները, և տեսնելով՝ ինչպէս տաղաչափութեան կանոններուն և հայկականին մէջ եղած նմանութիւնները, կամ լաւ եւ՝ նոյնութիւնները, կը հարցնէ թէ՛

1. Նախնեաց մէջ կը դասուին նաեւ այդ տեսակի հատածներ բառերու, որք ի հայրէ կարգէ դուրս զարտուղութիւնք են, որք միշտ հայ ականջաց խորշումն կ'աղչեն, ուստի հետեւելի չեն: Այսպէս են յաջորդ առողբը, զորս իբր օրինակ զգուշանալու՝ մէջ կը բերեմ.

Խորհրդոց / ոչ խոստումն

/ և ոչ փութա / զըսութիւն բարուց.

Յարմէ օրհնու / թիւնք նմա

/ ի փրկելոց / արեամբ նորա.

Ձգրիգորիտ / սուրբ հայրապետն

արգեօք մինչեւ ցայսօր Հայուն սեփական համարուած սասանաւորի կազմութեան աւրուեստը Ասորիներէն առնուած չէ. հարցմունք մի՛ որ գրիթէ հաստատութիւն է, կամ թէ ըստմ հաստատութիւն մ'է՛ գրողին համատեղութեամբ կամ զգուշաւորութեամբ՝ հարցման ձեւի ներքեւ ներկայացուած. այնքան շօշափելի է ստուգութեան հետեւանը՝ երբ օւղենք երկու ընդուաց տաղաչափական կազմութեան բազմապատկիւն մ'ընել:

Եւ յիշուի, երբ դիտենք՝

1. որ հայկական տողի նման՝ ասորական տողն ալ բառանդամ չափերու բաժնուած է.
2. որ հայկական անգամներու նման՝ ասորական անգամներն ալ կրնան պարունակել իւրաքանչիւրն երկու և կամ երեք և կամ չորս վանկեր, բայց ոչ աւելի.
3. որ հայկական անգամներու նման՝ ասորական անգամներն ալ կը կազմուին աւելորդական բառերէ, և ոչ թէ բառերու հատածներէ՝, ինչպէս են իտալական, սպանիական, անգլիական, և այլն, լեզուաց մէջ.
4. որ ասորական տաղաչափութեան արուեստը, ըստ Ս. Եփրեմի աւանդութեան, Բարդեժան² զնոստիկանսին ձեռքով գրածն ունի, որ կ'ապրել քրիստոնէութեան երկրորդ դարուն մէջ, մինչեւ հայկական տաղաչափութեան օրինակներ՝ չորրորդ և համ ճիւղերորդ դարէն առաջ չենք գտներ, բայց ի Գողթան երգերու քանի մը հատակոտորներէ, որոց վրայ յօղուածիս ընթացքին մէջ պիտի խորհրդանշեմ.

/ եկայք վերս / պատուեցուք.

Եւ եղբ / վերելակ / աստուածա / յին բանին (նապակն աստուածամէջ տող) և այլն:

Զ. Բարդեժան սասանի հերթաւորութեամբ՝ նախ վաղեմութեանց մարտութեան հետեւեցաւ. բայց յետոյ իրեն սեփական փորձաշարութիւն մը հաստատեց, որ աւելի Մանիքեաց աղանդին կը մօտենայ. յառաջ քան իւր մարդիկը՝ երկար տարին քրիստոնէութեան պարծանքներէն մին եղած էր:

երբ այս պարագաներու, կ'ըսեմ, աչքի տակ
ոճենանք, բնականաբար պիտի հետեւեցը-
նինք, առանց սխալմանաց մէջ ինկնալու վախի,
թէ ուրեմն Հայք իրենց տաղաչափական ա-
րուեստն ալ Ասորիներէն առեր են՝, ինչպէս
որ անոնցմէ առեր և երկար ժամանակ կը գոր-
ծածէին նաեւ զբանշահները կամ աշտրեհ-
նից տառերը, և ոչ սակաւ լեզուական յատ-
կութիւնները, որք այսմի սովորաբար ասորա-
յանձնիւնք բառով կը բացատրուին Հայերէն
բերականութեանց մէջ:

Այս հետեւաները շատ բնական պիտի լինին մեզ Հայերուս համար, և բնաւ նորութեան զարմանք յառաջ պիտի չբերէ, քանի որ մեր ազգին պատմութիւնը կը վկայէ թէ Առողուն եկեղեցական մատենապարտիւնն որքան մեծ ազդեցութիւն ունեցեր է Հայաստանի մէջ, յառաջ քան Հայկական սեփական տաճից գիւտան և կամ՝ դործածութիւնն, և թէ Աթէնքէն և Բիւզանդիոնէ շատ առաջ՝ Եղեցիոյ ուսումական շտեմարանք բացեր էին իրենց դռները Հայազգի ուսումնասիրաց առջեւ՝ նոցա մտաւորական յագորդը մատակարարելու, և թէ մինչեւ յունական դպրութեան և լեզուի վայելչաբանութեանց Հայոց մէջ մուտք դրտնելն ու ծաւալիլը՝ ասորականն արդէն աւանդ թողեր էր նոցա մօտ իր լեզուէն շատ մի ոմնք և բառեր և գրութեան թարգմանութիւնք. ինչ զբանանք ուրեմն որ նոյնն այդ ժամանակամիջոցին աւանդած էին Հայոց լեզուին՝ նաեւ իւր տաղաչափութեան արուեստը:

4. Պրոֆ. Տեղա՝ (Բգմ). Հնդար. 1897, յուլիս.
Հար. ԾԾ. էջ 331) հայկական ոստանաւորին բաղ-
դատութիւն մընելով Տեղեւոյց (Թաթարաց
առաջադիւթեան հետ, կը գրէր. «Առ Հայոս
սուղա՞ծ միակ հարցոյն ալ չկայ. ԳՖԹն (Թաթար)
ոստանաւորաց մէջ իւրաքանչիւր անդամոյ պա-
րտնական զանկերու Թուոյն զանազանութիւնը՝
տարօրինակ նմանութիւն չը լի՝ յիշեցնեն հայ-
կական հին արտօնտախէ կամ սուղաւորութեան
հետ, որ նաեւ այսօր ալ դեռ գործածութեան մէջ
է... Այժմ չէ սուղաղործիկնէ վրէպի նաեւ այս
ղիպոսածական ձեւանաձայնաշարժերն»։ — Կրնամ
եւ սուղահովիդ զիտանական բարեկեամբ՝ որ հայե-
րէն սուղաւորութեան արտօնտախ ձրա՞ծք հա-
ւանական կամ գրեթէ ստոյգ է՝ որ սուղերէնի

Արդարեւ մեր պատմութեան մէջ կը տեսնենք՝ որ Հայք թէպէտ և յունական մատենանագրութեան ամէն յատկութեանց Զանազնի և բիշ շատ յաջողեցան հետեւել, բայց նոյն ազգին տաղից կազմութեան արուեստը չուզեցին և կամ չկրցան հայերենի մէջ փոխադրել։ — Զիրարը յառաջ կու գար մեր կազմին կազմութենէն, որ Յունաց ձայններ նման զգալի կերպով² սուղ և երկար մշանկեր չունէր, որոնք ներդաշնակութիւն կազմէին որոշեալ կանոնի մը ներքեւ իրարու յաջորդելով։ Այսու հանգիստ եղան ուստի՝ որ Զանազնի բնոյհանրութեան այդ չուզածն և չկրցածն ալ՝ ուզել և կարենալ, թէպէտ և իբր անհատական և անյաջող փորձ մի մնաց իրենց ձեռնարկած այդ գործը։ Այդ ուսնց ուսման ուզելն ու Զանաշն ալ գարմանք չի ազգեր մեզի, բանի որ գիտեցք թէ Հայ ազգն՝ յետ միանգամայն յունական մատենանագրութեան ճաշակն առնելու, իբրեւ հակառակ ուժգին հովէ մը բաղդուած՝ հողմացուցի նման յանկարծաթափ շուտափայլ պտոյտ մ'ըրաւ՝ երեսը զէպ ի Յունաստան դարձնելով, և ուզելով իրեն քամակը թողած Սորուլյն (ուսկից արդէն քնական բարբոլ և պատմական պարագաներով միշտ խորշումն կրած էր) ամէն աւանդածը միանգամայն քնաջինջ ընել, Զանաշն (այդ ասորատելութեան և յունամտելութեան բերման մղումով, նոյն իսկ հայկական լեզուի կազմութեան հակառակ մարմամբ) յունական տաղաչափութեան արուեստ

Հետ սերտ կապակցություն ունեցած լինի, այն-
քան ալ անհատանական և հետոք է ստուգաբա-
նական՝ նորա թաթարերենի կետ որ և իցէ ազ-
գականությունն սանեանլը, համ երկուսն էլ իբրեւ
մի միակ հասարակաց աղբւրի որ քննանք լի-
նելը. և եթէ ուզենք ալ փնտռել դիպասա-
կան համահայնությունն մի աղբւրը, զայն ան-
շուշտ մի միտն բնութեան ծագին մէջ պիտի
գտնենք, իբրեւ առհասարակ ամենայն իրաց և
զանոց ներդաշնակության մօր ծագին մէջ:

2. Դիտմամբ զգայի կերպով կ'ըսեմ, որպէս
զի խժըռող քննադատաբ յանկարծ առջեւս ցու-
ցակ մի շնորհայտցընեն մեր եւ եւ էւ ու եւ
ըւ էւ, եւ այլն, ձայնաւորներու համեմատու-
թեան:

տը կազմող երկար և սոթո ռաքերը և կամ վանկերը՝ քաշըըշելով յորմամբընել հայերէն բառերու և տառերու. սակից յառաջ եկած էն այն քանի մի ծաղրական տաղաչափութիւնք, որք հոսկերական տաղք ու տողք¹ անուամբ կը յիշուին սովորաբար մեր բա-

նասերներէն, և որոց բանահիւսութեան իբր օրինակ մէջ կը բերէ (անշուշտ ինքնին յերիւրեմով) հին քերականի (Գիսնիսի Թրաւ կացւոյ) Թարգմանիչն, իւրաստեղծ սուչ և երկար հայերէն վանկերու բաղադրութեամբ, հետեւեալ կերպով.

Ինձ բնաւ ես ոչ դու իրիք պատճառք, արեւ, այլ աստուածքն:
ՉՆեստոր ոչ խարեաց խօշիւն թէպէտ և յուսով էր:
Պատրովզէ ինձ հիւրիս կարի յոյժ սիրեցեալ անձին:

Այս և ասոնց նման սողերու մէջ հայ ականջներն զգ միայն չափ մի և կամ աղաչ, քեան և երկարաքեան գանազանութիւն և ամանակներ չեն անցրադառնար, այլ ընդհալ կառակի կ'իմանան որ բառերու շարադասու-

թիւնն իսկ շատ խորթ և օտար է մայրենի լեզուին վայելչաբանութենէն, և հետի ի ներկաշնակութենէ, մանաւանդ երբ բաղադատեց զանոնք իրենց յոյն բնագրին հետ, ուսկից Թարգմանուած են.

Οὐτί μοι αἰτίη ἔσσι, θεοί νύ μοι αἰτιοί εἰσιν.
Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν ἰαχῇ, πίνοντά περ ἔμπης.
Πάτροκλές, μοι δειλῇ πλεῖστον κεχαρισμένε θυμῷ.

Ինչպէս Դաւիթ Անյաղթի և նմանաց հելլենաբանութիւնքն և արական ու իզական գերանուանց վերջաւորութեանց զանազանութիւնքն՝ անընդունելի եղան ազգին ընդհանրութեան, այսպէս ալ այս ապակաւուց տաղաչափական երկարաւանկ և սղաւանկ գրութեան նորաձեւութիւնն՝ անհասկանալի և անգործարելի դատուեցան նոյն ազգէն, և հին գրականական պատմութեան մէջ այս գործոյս նկատմամբ լռութիւնն՝ եղած փորձին արդէն ճարտասանական մեթոժմէ է. որուն հակառակ ընտիր մատենագիրք ասորահայ հական արուեստին ձեռքով յօրինեցին իրենց աննման ներկաշնակութեամբ զանգուած մեղեդիներն ու շարականները:

Իմ նպատակս չէ խօսիլ այս սողերուս մէջ հայկական տաղաչափութեան՝ սեփական

կանոնաց, յատկութեանց և վայելչութեանց վրայ, և կամ մէջ բերել նորա կրած այլ և այլ ձեւափոխութիւնները՝ զանազան դարուց ընթացքի մէջ. զուցէ ուրիշ անգամ առիթ ունենամ այդ մասին Բագմալիպի Թերթերու մէջ գրելու. իսկ այժմ հայերէն ոտանաւորի արուեստն ասորական չափին հետ բաղադատելու ատեն՝ կ'ուզեմ միայն անգրագաւընել որ վերոյիշեալ նմանութեանց հետ՝ հայկականն ունի նաեւ իւր ստրաձայնութիւնները, որք սեփականք են միայն Հայոյն՝ օտար Ասորաց բանաստեղծական արուեստէն: Այս տարաձայնութիւնք, ըստ իս, կը կայանան՝ նախ՝ անդամաց շարաւածքին և նոցա պարտանակած վանկերոց բռնոց տարբերաբանէ մէջ, և երկրորդ՝ անդամաց իրարմէ քաժեռեալեան կերպին մէջ:

+++++

1. Կան նաեւ հոսկերական քառք բառաձեւերն, որք պէտք է շփոթուին մեր հոս յիշած և մէջ բերած տողերանէ հետ: Առաջինը իրայ զրած է հմտաբար Հ. Արսէն Սուբրեանի թարգմալիպի 1877 թ. մին (Հարս. 116 հջ 18). — Հոսկերական

տողերոց գրութեամբ ոտանաւոր յօրինած է նաեւ Գրիգոր Մագիստրոս: Երբեք համար կը վկայուէ նաեւ հին քերականին մեկնութիւն մը շինած լինելն (Հ. Գ. Ձարբ. — Պատմ. հին հայկ. դպր. — 1897, էջ 382, 383):

* * *

Պր. Հուրերտ Գրիմմի վերոյիշեալ տե-
ղեկութեանց համեմատ՝ ասորական ոտա-
նաւորի տող մը կրնայ պարունակել երկա-
վանկ, եռավանկ եւ քառավանկ բառեր, որոց
բաղադրութեամբ միայն կը ձեւանայ տողը-
նախընթաց եւ հետեւորդ միավանկ բառերը
կը միանան զլիաւոր բառին հետ՝ առանց
կարենալու առանձինն առկամ ձեւացընել։
Ահա այս կերպով կը կազմուին հետեւեալ
երկնականներն. (թուանշարք ցոյց կու տան
իւրաքանչիւր առկամայ մէջ պարունակուած
մանկերու թիւը, իսկ + նշանն՝ առկամներու
բաժանմունքն ու կարգն)։

2+2	3+4
3+3	4+3
2+3	3+2
2+4	4+4
4+2	—

Այս բաղադրութիւնները (ի
բաց առեալ վերջին երկուքը)
մէջ կը բերէ Գրիմմէ, բաղ-
մութիւն օրինակներով։

ա... 2+2+2	գ... 2+2+4	ժա... 4+2+3
բ... 3+3+3	է... 4+2+2	ժբ... 4+3+2
դ... 2+2+3	ը... 4+3+3	ժգ... 3+2+3
դ... 2+3+2	թ... 2+3+4	ժդ... 3+3+2
է... 3+2+2	ժ... 3+2+4	ժե... 2+3+3

Այս ամէն չափերը կը մի-
շուին Հ. Գրիմմի հետա-
զօտութեան մէջ, բազմաթիւ
օրինակներով։

Հետեւալ եռանգամ տողերու օրինակներ
չի յիշեր Հ. Գրիմմէ, որք անշուշտ կարելի
պիտի համարուին, 2+4+2, 3+3+4,
3+4+3, 2+4+3, 3+4+2։

Դիտելի է՝ որ մետասանաւանկ եռանգամ
չափը չկար հին Ասորւոց ցոյց, եւ վերջէն
հնարուած է, որք են 3+4+4, 4+4+3,
4+3+4, չափ մը՝ որ հին հայկական ու
տանաւորի մէջ շատ յաճախեալ է։

Բաց ի վերոյիշեալ չափերէն՝ կայ նաեւ
եռանգամ չափն Յակովբայ Սրճեցոյ, (որ
կը յիշուի Պրոֆ. Տեղայի վերոյգրեալ նա-
մակին մէջ), եւ կը բաղկանայ երեք քա-

Արգ, հայկական երկանգամ տող մը չի
կրնար այս ամէն բաղադրութիւններով կազ-
մուիլ՝ թէ՛ անգամոց շարուածքին եւ թէ՛ նոցա
մանկերու թուոց տարբերութեամբ, օտար
լինելով իրեն 4+2 եւ 2+2 բաղադրու-
թիւններն. իսկ 2+4 կամ 3+2 հայե-
մանկ տող մը, որ երբեք չի կրնար տեղի
ունենալ ասորական տաղաչափութեան մէջ։
ուստի կը մնան ասորերենի մէջ հայկակա-
նին համաձայն 3+3 եւ 3+4 կամ 4+3
եւ 4+4 երկնականներն, որք յաճախեալ են
աւելի արաբական թուաւոր եւ յանգաւոր ու
տանաւորի կազմութեան մէջ, Դիտելի է դար-
ձեալ, հակառակ ասորական ոտանաւորին
օրինակ, որ հայկականին մէջ երկավանկ առ-
կամ մի երբեք չի կրնար բառաւանկ առ-
գամի յաջորդել։

Նկատողութեան առնելով նաեւ ասորա-
կան եռանգամ տաղաչափութեան կերպը,
կը տեսնենք որ կը կայանայ հետեւեալ դրու-
թեան մէջ։

Ուղեւանկ առկամներէ, այսինքն՝ 4+4+4,
եւ որուն իսկապէս հետեւած կը համարիմ
մեր նախնիքը։

Աղբ, ինչպէս կը տեսնենք բանագէտ ըն-
թերցողը, բաց ի վերջին յիշուած չափն եւ
մետասանաւանկ տողէն (որ Ասորւոց մէջ կը
պակտի), մնացած բոլոր ասորական եռան-
գամ չափերն հակառակ են ըլլորովին հայ-
կական հին կամ դիւցազնական ընթած
չափին առկամոց կազմութեան, թէ՛ շարքով
եւ թէ՛ մանկերու թուով։

Իսկ իբր բառանգամ տողի կազմութիւն
մէջ կը բերէ Հ. Գրիմմէ հետեւեալները.

2+2+3+2	3+2+2+2	3+2+2+3	2+2+2+3
2+3+2+2	2+2+3+3	3+3+2+2	—

Այս տեսակ կազմութեան օրինակներէ՝ պարս՝ սարիշ բաղադրութիւն չգտնելով վե-

բոյիչեալ գերմանացոյն ուսումնասիրութեան մէջ՝ կը համարիմ որ ասոնք միայն ի դործ, ածական լինին. որոց մէջ դիտելու կէտ մ'է քառավանկ անդամին բացակայութիւնն, մինչդեռ հայերենի մէջ քառանդամ առիւն ամենաուտ տարրը կը կազմէ քառավանկ անդամն: Թէ՛ վերը գրուածներն և թէ՛ նոցա կարելի համարուած բաղադրութիւններն օտար են բոլորովին հայկական չափէն՝ թէ՛ շարքով և թէ՛ թուով վանկից անդամոց:

Հ. Ա. ՏԻՐՈՅԵԱՆ

Շարայարեի

ԵՐԱՅՈՒՆԻՅ ԴԵ ԱՄԻՋԻՍ

Հ. Ա. Ռ. Ե. Բ.

(Շար. տես էջ 85)

Ա.

ՏՂԱՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

(1892)

Այս ճառս և հիտեւեալ երկուքը, արտասանեց, ՏՐԻՔՈՒ ՌԱՄՐԱՅԻՍ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՌ՝ ԵՊԻՍԿՈՊ ԴԵ ՊԱՅԻՆԻՍ, ՎԵԿԱՊՈՒԹՅՈՒՆ ԻՄԱՌԱՅԱՆԷԼԷ ԹԱՌՈՒՄԻՍ մէջ. ջաղաքաբաշխական տարրական գաղտնեցում աշակերտներում և աշակերտութիւններում համընդհանուր մրցամակարաշխութեամբ համար. հիմնգրութիւն և վերջիմը արտասանեց առաջնորդած զարգացի մը մէջ:

Կրթութեան պաշտօնէին մեծապատիւ օգնականը, որ ամէն տարի կը խօսի ձեզի, կը հրաւիրէ զիս քանի մը խօսք դարձնելու ձեզի իրեն առջը:

Ինչ բան կրնամ ըսել ես, եթէ ոչ՝ ինչ որ ամէն տարի ինքը կ'ըսէ ձեզի, ինչ որ ամէնքը, տանը և դպրոցին մէջ, կ'ըսեն ձեզի, և եւ կ'ըսուի դարեւել ի վեր ամէն երկրի տղաներուն:

Կ'ըսեն ձեզի. — Սորվեցէք, — Կ'ըսեն ձեզի. — Բարեկեցէք:

Ձեր բառապարտութեանը բացուելէն ի վեր՝ յաւանանական կրկնութիւնն է այս՝ որ ձեր ականջին մէջ կը հնչէ:

Եւ այս այս է, վասն զի յիշուող բաներ՝ որ լաւագոյն և աւելի համառօտ կերպով ըսեն այն ամէն բանը՝ որ դուք պէտք էք ընել ձեր բարեբան համար և այն ամէնը՝ որ աշխարհը կ'ուզէ ձեզմէ ամէնուն բարեբան համար:

Կ'ըսեն ձեզի. — սորվեցէք — ինչո՞ւ: Վասն զի ձերինը այն երջանիկ և բեղնաւոր հասակն է՝ որուն մէջ միտքը իրեն առաջին կերպարանքը կ'առնու, և որուն մէջ աւելի դիտութեամբ տարրով՝ ինչ որ կը մտնայ իմացականութեան մէջ՝ կ'իջնայ և կը ապաստուի հոգոյն մէջ բոլոր՝ կեանքովը: Ձեզի կ'ըսեն, — սորվեցէք — վասն զի կրնաք ստանալ դուք կամ անեցնել այն տարիքներուն մէջ ըմբռնութիւն տրագուցութիւնը, յիշողութեան զօրութիւնը և ձեր մտածութիւնը բացայայտելու արուեստը, կամքի անբաղկատելի ճիշդութիւնը անկէ աւելի զիւրին որ՝ ալ աւելի նուազ պատու շահելու համար՝ պարտաւոր ես կատարելու ապագայ տարիներուն մէջ: Սորվեցէք — կ'ըսեն ձեզի, վասն զի բոլոր այն ժամօթութիւնները որ կը հաստատուին հիմա ձեր ուղեղին մէջ, կը ձեռացնեն իբրեւ առջը՝ որուն վրայ պէտք ես բանիլ աւելի ուշ բարձրագոյն ուսմանը ներքին հրաւեր, և եթէ առջը ակաբ է կամ նոսր, կաւար ոչ խիտ և ոչ դիմացկուն կ'ըլլայ. վասն զի մանկութեան ժամանակի պարոցի զուարթ սէրը, պատանեկութեան մէջ ուսման համար այն եռանդը առաջ կը բերէ, որ կրնայ կ'ըլլայ գիտութեան համար հասուն հասակի մէջ: Վասն զի ասոնք անպատճառի տարիներն են, որոնց մէջ դուք ձեզմէ կ'որոշէք ձեր ապագան. որովհետեւ աշխարհքին ճամբան որով բան չէ, բայց պարոցին լայնացած շաւիղը, և մարդս առաջ կ'երթայ գրեթէ միշտ նոյն այն քայլով որով ուղին սկսաւ: Վերջապէս կ'ըսեն ձեզի — սորվեցէք, — վասն զի առաջին ուսմանը ներքին են, որոնց հիմա բարձրագոյնութիւնը չէք գնահատեր և բոլոր ազգացութիւնը չէք զգար. առաջին ընթեր